

Caietele privitorului tăcut. Constantin Ciopraga și genul memorialistic

Emanuela ILIE*

„Se practică purificarea prin apă (*lustratio per aquam*), purificarea prin foc (*lustratio per ignem*), dar fundamentală, hotărâtoare, e purificarea prin *Iubire*. Iubire de Om, iubire de Frumos. Scriu în fiecare zi, năzuind spre un cer translingvistic, uitând momentan de mine însumi” (Ciopraga 2001: 366).

Key-words: *memoires poetry, identity, Iași, matricial space*

Din și pentru *Iubire* (în particular, iubirea de oameni și de creațiile lor, în care descoperă întotdeauna frumosul, de nu cumva chiar mirabilul), *năzuind*, fără încetare, *spre un cer translingvistic*, Constantin Ciopraga a scris, de bună seamă, enorm. Chiar dacă în acest mod a uitat, adesea – și, cum se vede, programatic –, de sine însuși...

Profilul cărturarului rafinat, sedus deopotrivă de esențele tari ale românescului manifestat în varii sfere culturale (esențe adesea înțelese prin și proiectate în orizontul mai larg, vest-european) și de spectacolul în fond capricios al contemporaneității, se poate cu ușurință extrage din numeroasele sale cărți de critică și istorie literară, dar și din miile de pagini risipite cu generozitate de Mecena prin presa vremii. Pe de o parte, *vocația europenității* (Diaconu 2001: 79), erudiția ieșită din comun a unui *rezistent în clasicitate* (Livescu 2001: 77), ale cărui lucrări de specialitate, „monografii și micromonografii, macro- și microsinteze, impun, evident, prin vastitatea și precizia informației, prin rigoarea demonstrației, printr-o probitate științifică exemplară, prin claritatea expunerii, armonia construcției, eleganța stilului” șcl. (Micu 2001: 224); pe de altă parte, *interesul său constant pentru valori (mai ales moldovene) dintr-un teritoriu de stabilitate și coeziune estetică* (Zaciu 2001: 232), iată calitățile despre care au și vorbit, de altfel, cei mai mulți dintre comentatorii care s-au aplecat, cu reverență colegială sau pioșenie de discipol, asupra operei sale critice¹. Ba chiar, în unele situații, aprecieri afine despre moralitatea, *claritatea sau lipsa de emfază* a acestui *adevărat epicureu al spiritului* (Dimitriu 2001: 79) au apărut inclusiv în puținele comentarii avizate despre operele literare propriu-zise scrise de Constantin Ciopraga – cartea de poezie proiectată pe

---

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

¹ Lista aprecierilor mai mult decât măgulitoare în privința rolului emblematic pe care l-a jucat Constantin Ciopraga în viața culturală românească și cea universitară moldavă poate fi extinsă prin consultarea volumelor integrale sau a secțiunilor *in honorem* incluse, la ceas aniversar, în tomuri științifice colective. Recomandăm în special Diaconu 2001 și Botoșineanu, Haja, Zăstroiu 2006.

un sensibil *Ecran interior* sau romanul *Nisipul*, ambele văzute, desigur, ca un complement necesar (totuși, complement...) al operei critice. În mai multe interviuri acordate de-a lungul vieții, scriitorul însuși amintise raportul strâns dintre cele două forme de creație, menționând drept puncte de convergență un anume vibrato afectiv și o stilistică pe măsură: „Un volum de poeme, *Ecran interior*, publicat de mine târziu, dădea curs nostalgiilor mai vechi, dar acestea se întrevăd, bunăoară, în forme discrete, în vibrațiile emoționale din *Mihail Sadoveanu – Fascinația tiparelor originare*, ca și în numeroase alte locuri, în care monologul critic merge în pas cu tentația metaforei” (Ciopraga 2007: 136–137). Sau:

Acest *ecran* imaginar, invizibil, e oglinda pe care fiecare o duce cu sine, toată viața. Într-o considerabilă măsură, și critica, și istoria literară sunt confesiuni. În ele nu încap însă reacțiile intime strict subiective, compatibile doar cu poezia. Pentru inserția existenței noastre în planetar, puterea materială a cuvintelor nu e de-ajuns. Tatonăm, asediem și inefabilul. Ne întregim – cu mijloacele fanteziei, ale muzicii și sugestiei. Omul se vrea Demiurg... (*ibidem*: 157).

Prin comparație, infinit mai puțin interes l-a stârnit volumul apărut la senectute (mai exact, în anul în care academicianul împlinea 85 de ani), acolo unde, în sfârșit, exegetul sobru părea a ceda locul nostalgicului reflexiv, preocupat de *reacțiile intime strict subiective*, așadar de dicțiunea de sine într-o formulă recunoscută drept memorialistică. Sub un titlu percutant, în pofida, sau poate tocmai grație modestiei emblematice a autorului (între altele, un excelent interpret de semne picturale...), *Caietele privitorului tăcut* promiteau, oricum, a oferi spectacolul total, needulcorat, liber de orice rigori stilistice ori chingi formale, al unei existențe orientate prioritar înspre înțelegerea și relevarea propriei identități, chiar dacă prin intermediul relației cu alteritatea. Cu câteva notabile excepții (a se vedea în special Coroiu 2008), comentatorii fideli ai lui Ciopraga au ignorat însă consistentul op, ca și cum oferta de (auto)devoalare a personalității, poate și a intimității specialistului în *Personalitatea literaturii române*, ar fi trebuit la rândul ei privită cu tăcere, fie ea și una sfioasă. Apariția anterioară a unor secțiuni din *caiete*, în diferite publicații culturale, dar și în unele studii ori volume ale criticului, trebuie să fi avut, la rândul ei, un rol semnificativ în această primire neașteptat de reticentă a memoriilor. Care, privite în ansamblu, dau într-adevăr seama de avatarurile devenirii unui spirit de vocație enciclopedică, o devenire minuțios proiectată însă pe un fundal istoric și socio-cultural agitat. Lectura *caietelor* este cu siguranță profitabilă nu numai pentru reconstituirea *cuviincioasă* (unul din termenii preferați ai savantului...) a profilului său psihologic, spiritual ori social, ci și pentru înțelegerea de profunzime a dinamicii culturale a epocilor pe care el le-a traversat².

² Încă dintr-un interviu acordat, în 1969, lui George Pruteanu, Constantin Ciopraga vorbea despre o ridicare pe verticală, deasupra evenimentialului arid, ca despre o etapă obligatorie în orice act creator sintetic: „Ca să-ți privești obiectul cu detașare și, mai ales, din perspectivă sistematizatoare, trebuie să știi a te ridica pe verticală, peste fapte și date. Rigoarea amănuntului (în genul lui Lanson), foarte onorabilă, e pernicioasă dacă devine scop în sine. Consemnării unor « petits faits vrais » îi lipsește tocmai liantul – viața. Dar și a crede că viziunea subiectivă – în felul unei « iluminări » – ar fi singura soluție, e o eroare. Deci nu compromis, ci sinteză – portret în mișcare, portret simultan al omului, creatorului, operei, epocii” (Ciopraga 2007: 23).

Cu toate că opțiunea editorială pare a indica prevalența formulei memorialistice, *Caietele privitorului tăcut* sunt destul de compozite. E limpede că, în diferite etape ale vieții, autorul lor a fost determinat, nu atât de rigori obiective, cât de constrângeri interioare, să apeleze la mai multe forme specifice genurilor biograficului. De unde și structura eterogenă a cărții, împărțită în patru secțiuni (*Panorame, Figuri, Tărâmurii și Orizont*) în care prerogativele scripturale sunt oferite, pe rând, memorialistului, evocatorului cultural, autorului de însemnări de călătorie sau colecționarului de fișe de lectură migălos comentate. Astfel, volumul debutează cu o serie de *Panorame* confesive, înțelese ca pandantul memorialistic al unei existențe jalonate, simbolic, de două imagini ale spațiului privilegiat³, veritabil *locus amoenus*, propice formării, respectiv cristalizării și re-echilibrării perpetue a conștiinței de sine: pe de o parte, „decorul ondulat de la Pașcani, « spațiul cuibului », [care] avea să mă marcheze cu însemne definitive, determinându-mi nu numai registrul de imagini și metafore, dar și legându-mă afectiv de orizonturile sadoveniene de acolo, implicit de înaintașii necunoscuți, pe care cu vârsta îi simt tot mai aproape” (Ciopraga 2001: 9–10); pe de altă parte, Văratecul, loc al „eternei reînțoarceri”, „tărâm al liniștii” sempiternă, acolo unde, „dincolo de concretul fugitiv, persistă ceva din mitologia romantică ieșeană” (*ibidem*: 105). Cea de-a doua secțiune conține evocări pe diferite sonuri ale unor *Figuri* memorabile întâlnite de autor de-a lungul vieții. Unele par a fi reținute pentru pitorescul apariției și „nobilă distincție” a arborelui genealogic (*Fiicele Veronicăi Micle*) sau pentru devoțiunea rarissimă față de acesta (*Lângă un portret de Camil Ressu – Puia-Florica Rebreanu*), alte câteva pentru caracterul reprezentativ, din perspectiva raportării, prin biografie și creație, la cronotopul ieșean (*Teodorenii – o triadă atașantă, Întâlniri cu Otilia Cazimir*), dar cele mai numeroase, pentru contribuția esențială la formarea cărturarului (*Gânditor și literat – I. Petrovici, Un senior al spiritului – Tudor Vianu, Un umanist modern – N.I.Popa, Două decenii cu Al. Dima*). Cea de-a treia parte, *Tărâmurii*, are la bază însemnările de călătorie ale profesorului invitat sau trimis în mari universități și institute din lume (*Cu Eminescu la Paris, La Sorbona – românește, Embleme spirituale britanice, Rezonanțe din Nord, În răsăritul Germaniei*) ori dornic să exploreze spații exotice, înțelese ca mărci ale unor spiritualități (*Străbătând Balcanii, În Orientul Apropiat, Mexico: vechime și modernitate*). În fine, secțiunea conclusivă și cea mai scurtă, *Orizont*, reprezintă o selecție de *Rezonanțe* în care, plecând de regulă de la un pretext livresc, memorialistul apelează la formula aforistică pentru a-și nuanța și calibra parcursul existențial:

³ Între aceste delimitări cronotopice ale armoniei, echilibrului identitar și, în ultimă instanță, ale perfecțiunii (pe care năzuiește, constant, să o descopere atât în locuri, cât și în oamenii care le populează), memorialistul fixează, în pagini răscolitoare, și o imagine a dizarmoniei, a dezechilibrului ontologic radical. Desigur, este vorba despre experiența războiului și a captivității, surprinsă în capitolul *Pe fundalul războiului*, o microistorie atașantă a supraviețuirii, individuale și colective, în sinistrul spațiu concentraționar. Totuși, uvertura ei îndeamnă nu la conservarea, ci la sporirea perpetuă a umanității: „A deveni *mai om* («humanior»), prin intermediul filosofiei, al literaturii și artelor, a fost o idee-boltă; – toate eforturile le canalizam programatic spre acest țel” (Ciopraga 2001: 71). Linia dominantă în *Caietele privitorului tăcut* rămâne prin urmare cea luminoasă.

Frecventator al bibliotecilor, mereu aplecat pe cărți, lectorul acesta preocupat, febril, neobosit, pare a căuta ceva misterios. În realitate, se caută pe sine – de o viață –, călătorind printre idei nomade, greu de strâns laolaltă (*ibidem*: 367).

Inevitabil, numeroase pagini amintesc⁴ fie de studiile de certă finețe analitică dedicate scriitorilor moldavi, fie de *amfiteatrele* cu poeți și prozatori, de odinioară sau din actualitate, ba chiar și de *propileele către/* la diverse cărți și destine ale contemporanilor de care îl leagă multiple afinități, descoperite deopotrivă în ordinea propriu-zis estetică și în cea biografică. A se vedea cel puțin, din această perspectivă, trecerea permanentă, în *Panoramele* de început, de la amănuntul biografic sau autobiografic pilduitor la spațiul privilegiat (rural sau citadin) în care „timpul s-a măsurat prin personalități creatoare, prin valori polarizante în toate domeniile, prin voci puternice stimulând vocații, suscitând integrarea într-un ritm al națiunii” (*ibidem*: 40). Sau insistența cu care memorialistul revine la vocabule precum *ethnos* și *psyché*, *continuum* și *fuziune*, *tipare*, *esențe* și *alternanțe* etc., așadar la obsesiile recunoscute ale întinsei sale opere critice. Nu numai umbra istoricului literar, ci și aceea a eruditului profesor de la Literele ieșene (evocate, de altfel, în pagini sensibilizatoare) atârnă, greu, peste corpusul eclectic de mărturisiri ce alunecă, adesea, în panoramă a lumii universitare și culturale moldave ori în pledoarii transparente pentru cariera didactică, văzută ca modalitate de expresie afină creației, ca formă esențială de dăruire și chiar dragoste pentru alteritatea în curs de formare: „Condiția omului de catedră, indiferent de treaptă, obligă la iubire pentru cei din bănci; aceasta e totuna cu a face din efortul cotidian un act de perpetuă idealitate, un principiu modelator apropiat creației” (Ciopraga 2001: 88). De reținut, pe aceeași linie, portretele emoționante ale foștilor profesori, prinși în imagini memorabile (Ion Petrovici, N.I. Popa, Octav Botez, G. Agavriloaiei), cu toate că o vibrație cu totul specială au, după cum bine s-a observat (Coroiu 2008), notațiile îndrăgostite despre Iașul formării, al maturizării și, pe altă linie, al împlinirii profesionale și familiale a scriitorului. Și în ele, desigur, dincolo de remarcabilele intuiții sociologice sau geoculturale, sunt vizibile preocupările obsesive ale exegetului:

Prin decantări succesive, prin restructurări evitând diformul, accidentalul, neorganicul, Cetatea și-a construit o fizionomie, un limbaj, un stil. Există un orizont psihic ieșean esențial, peren, tipic, orientat spre experiențele istoriei, vizibil totodată în respectul pentru creațiile minții. Literatura de aici, subliniat rememorativă, colocvială, lirică, trădează nevoia de confesiune (Ciopraga 2001: 38).

Ori, ceva mai departe:

La Iași, timpul s-a măsurat prin personalități creatoare, prin valori polarizante în toate domeniile, prin voci puternice stimulând vocații, suscitând integrarea într-un ritm al națiunii. Perechea Costin–Neculce (personalități de tip comentativ) anticipa aproape total perechea Eminescu–Creangă, acesteia urmându-i perechea Ibrăileanu–Sadoveanu, figuri larg-sintetizatoare. Reținem din trecut momentele frapante; acelea în care indivizii devin *persoane*, iar acestea *personalități*. La triada Eminescu,

⁴ Când nu sunt preluate *tale quale* din exegezele anterioare ale academicianului sau din răspunsurile sale la numeroasele interviuri acordate de-a lungul unei vieți generos dedicate alterității. Ceea ce ilustrează, oricum, o consecvență deplină cu sine.

Ibrăileanu, Sadoveanu – să se observe balansul perpetuu de la personajul *observator* („privitor la la teatru”) la personajul *autoobservat*, care, introspectiv, se autoscrutează. Tipul mixt, cel care se întâlnește frecvent, manifestându-se în postura de *reflexiv-observator*, prinde într-o acoladă problematizarea și acțiunea. A cunoaște spiritul vechii Cetăți, spațiu de perpetuă fermentație mentală, înseamnă a-ți apropia amfiteatrele, redacțiile, teatrele, atelierelor plasticienilor, toate înscriindu-se într-un *continuum* cu deschideri spre universal. Fuziunea dintre aerul muzeal și spiritul novator, într-un ansamblu organic, apare drept o constantă (*ibidem*: 41–42).

Acest gen de observații cu pretext geocritic se repetă, cu o frecvență semnificativă, în *Panoramele* ce deschid cartea (iar în subcapitolele *Iași – O panoramă subiectivă* și *Polifonie culturală*, abundența lor e cu totul firească), apoi în *Figurile* emblematice, în care Ciopraga ține să identifice „nu numai portretul unei personalități, ci și profilul unei lumi subțiri. Pulsau prin el Iașii de altădată” (*ibidem*: 142). Sporadic, ele apar și în însemnările de călătorie ale omului de cultură. Semnatarul captivantelor *Tărâmurii* poate fi văzut, cu o formulare a lui Eugen Simion, drept „un spirit moderat migrator” (Simion 2002: 198): îi place să călătorească, dar și să se întoarcă, să descopere, mai întâi mental, acasă, alterități dintre cele mai exotice. Se declară în orice caz încântat, încă din tinerețe, de ideea de a confrunta, prin acest mijloc aparte de *înfințare*, reprezentarea culturală cu imaginea reală – sau care într-un anumit moment al propriei existențe apare drept reală –, făcând astfel un salt necesar în *transtemporal* (unul din derivații preferați de autorul *Caietelor*):

Orice călătorie în necunoscut înseamnă *înfințare*; prinde ființă la modul tangibil, concret, ceea ce până atunci era doar fantezie. Altfel spus, întemeiezi!... Pătrunzi în lumi preexistente, dar care abia acum încep să existe cu adevărat. A călători în *minunata lună mai* („wunderschöne Monat Mai”), cum o numea patetic Heine, lună a exuberanței macedonskiene depline, e aproape totuna cu a plana în transparențe și a te ridica în transtemporal. Trebuie să fii croit însă pentru stări de grație, pentru suavități, pentru extatism și despământenire. Să fii puțin romantic... (*ibidem*: 335).

Neîndoielnic, pentru un spirit erudit, vibrația autentică, neperversită în fața unor *suavități* și *extatism* de pe diferite meridiane, nu exclude confruntarea fertilă a două geografii: geografia reală și geografia culturală, cea de-a doua rostuită în timp și în urma unor sedimentări anevoioase de impresii obținute sau măcar mediate livresc (Ilie 2016: 201). Notațiile cu pretext cultural și miză identitară plurivalentă sunt mult mai numeroase decât cele despre convertirea percepțiilor senzoriale în meditații pe marginea diferențelor radicale – retorică obișnuită în însemnările de călătorie⁵. În

⁵ Deloc întâmplător, în subcapitolul despre Tudor Vianu, memorialistul Ciopraga se arată entuziasmat de *Imaginile italiene* (1933), pe care le consideră net superioare poeziei esteticianului, din moment ce „Se proiectează, în aceste imagini, întreg Tudor Vianu, învățatul aerisit, cu știuta-i vocație a asociațiilor cărturărești, gânditorul problematizant, omul de gust mișcându-se degajat în domeniul artelor, poetul. Din fiecare pagină respiră bucuria de a trăi; o netulburată voie bună traduce consecvent concordia cu peisajul peninsular. « Călătoria – ni se spune în capitolul *Antichitate și ev-mediu* – este în mare măsură [...] un joc al afinităților electice, un excitant al imaginației și al memoriei ereditare a spiritului cultivat, probând în om suplețea și universalitatea culturii lui ». O frază mai departe frizând paradoxul, rezumă practic un adevăr: « Nu călătorim pentru a ne instrui, cât pentru a ne regăsi în

mod cert, călătorul Ciopraga pare că se simte cel mai bine acolo unde spațiul relevant respiră ideea de cultură ori se oferă exercițiului de recunoaștere și identificare – „Parisul îmi era apropiat, cunoscut, din lecturi mi-l imaginasem înainte de a-l fi văzut” (Ciopraga 2001: 280); „Cracovia istorică (între 1320 și 1596 capitală a țării) își deschide sufletul mărturisitor; accente de măreție spirituală, dar și de istorie tragică. Secvențe relevante la tot pasul” (*ibidem*: 285) etc. etc. –, când nu facilitează chiar armonizarea cu o istorie colectivă tulburată („Încerc să-mi reprezint măreția vechiului Bizanț, fastul de la reședința Comnenilor, luxul împărătesei Irina. Înaltele, multiseclarele ziduri de incintă, povestesc în surdina despre un trecut zbuciumat. Niciun resentiment față de urmașii cotropitorilor din trecut...” – *ibidem*: 326). Dar preferă, în mod vizibil, locațiile în care are prilejul să își îmbine plăcerile migratoare așa-zicând pure cu cele propriu-zis profesionale. Emblematică, din această perspectivă, este călătoria în America Latină. Aflat în Mexic, pe 1 iunie 1977, după zile în șir de rătăcirii obositoare printr-un amețitor labirint urban, profesorul e în sfârșit fericit: dar numai pentru că are ocazia să recite și să comenteze din Eminescu, în fața unui amfiteatru plin de profesori și studenți filologi de la Universidad Nacional. „Susurul participativ” pe care îl simte în întreaga sală îl emoționează mai mult decât orice minune autohtonă: „La mii de kilometri de Iașii Veronicăi Micle, un Eminescu astral polariza, vibra, mișca” (Ciopraga 2001: 354). Oricât de pitorească sau de ofertantă geocultural, nicio altă formă de revelare a alterității nu îi mai poate alunga melancolia de semn moldav și sens macro-identitar, unificator: „Simt nevoia de a reveni acasă, de a savura orizontul regenerativ de la Mănăstirea Văratec” (*ibidem*: 355). Concluzie la care ajunge și după o lucidă analiză a visului american, năruit între neliniștitorii zgârie-nori ai celei mai cunoscute metropole din lume: „Ca unul obișnuit cu orizontul degajat, cu cerul deschis, cu vegetația reconfortantă, ipoteza de a trăi între coloșii din NewYork mă neliniștește. Sunt modelat definitiv, ireversibil, de muzica spațiilor de acasă...” (*ibidem*: 360).

De un deosebit interes ni se par însă paginile în care, dincolo de exercițiile de admirație față de etern (re)generatorul topos autohton și calda umanitate care îl locuiește, se întrezăresc, totuși, eboșele unei poetici a genurilor biograficului. Ele trebuie raportate, desigur, la considerațiile mai vechi ale criticului și istoricului literar cu valențe de teoretician, exersate, bunăoară, într-o secțiune autonomă din *Propilee*, intitulată *Farmecul memoriilor*, a cărei uvertură, bine instrumentată teoretic și bogat exemplificată, se interesa direct de retorica genului memorialistic. Câteva dintre observațiile de acolo ar putea prefața și *Caietele privitorului tăcut*:

În propensiunea spre memorialistică intră în joc, pe de altă parte, și anumite particularități de climat spiritual. Parcă printr-o farsă a fondului personal subconștient, ciclul romanesc *Bizu* al lui E. Lovinescu – care, ca teoretician, recomandă frecventatorilor „Sburătorului” obiectivarea – cantonează, parțial, în autobiografie! Mai subliniată, la moldoveni, vocația confesiunii – vizibilă pe o mare întindere a literaturii lor – se verifică în volumele consacrate „Junimii” (de la Iacob Negruzzi și George Panu), ca și grupării de la *Viața românească* din perioada ieșeană (Ciopraga 1984: 311–312).

---

posibilitățile noastre tainice și multiple... »” (Ciopraga 2001: 120–121). Aceste considerații ar putea fi așezate, evident, pe frontispiciul *Tărâmurilor* de față.

Ori:

Vorbind despre o *retorică a genului*, justificată, desigur, trebuie să spunem – înainte de toate – că nu există memorii complete, căci nici un memorialist nu-și începe povestirea de la vârsta zero; nimeni, de asemenea, nu-și descrie moartea, despre care urmează să relateze alții, încât nici libertinul Casanova, nici moralistul Andersen nu fac decât explorări parțiale în *anotimpurile* existenței lor, mergând pe tipare clasice. Titlul identic la care ei s-au oprit, *Istoria vieții mele*, nu corespunde deci integral conținutului. Jovialul Creangă al *Aminților*, Ernest Renan cu ale sale *Souvenirs d'enfance et de jeunesse*, G. Ibrăileanu ca autor de *Amințiri din copilărie și adolescență*, Jean-Paul Sartre din *Les Mots* („autobiographie partielle”), Simone de Beauvoir, cu o altă „autobiografie parțială”, *Mémoires d'une jeune fille rangée* – toți pun în pagină reacții specifice „primăverii” și „verii”. Eugen Ionescu, cel din *Journal en miettes*, aparține „toamnei” și „iernii” – cu motivația că viitorul e fericirea ce ni se retrage brutal cu timpul... Timpul e cel care, practic, dictează memoriile, resortul care determină miturile personale, dar între trecutul în imposibilitate de a fi repetat și momentul în care el este evocat se întind obstacole de tot felul. În funcție de acest dublu-timp, *Eul*, scindat, dedublat, își caută zadarnic unitatea pierdută (*ibidem*: 313–314).

Și încă:

Recunoscut fiind că o filă de jurnal e în măsură să comunice pulsul unei atitudini existențiale – un volum de memorii realmente substanțial echivalează cu o călătorie imaginară în destinul altora. Pentru receptorul cu fantezie, lectura devine, virtual, un fel de *dépayement*, căci, citind, el trăiește, fie și restrictiv, momente din existența și aventura naratorilor. Cartea trece atunci din destinul ei individual într-unul transindividual, deschizând perspective spre alte euri și integrând pe cititor acestora (*ibidem*: 314–315).

Ideile teoreticianului infuzează, desigur, și propria operă de gen, unde capătă nuanțări suplimentare, elegant și discret acordate biografic. Referințele memorabile și citatele semnificative nu lipsesc nici aici, chiar dacă sunt fasonate de o melancolie ceva mai apăsată în *Rezonanțele* de încheiere. Semnatarul uneia din ele glosează, cuceritor, pe marginea capacității demersului recuperator de a se transforma într-un adevărat „spectacol de intermitențe”, într-o seducătoare „construcție mozaicală, o tramă de plinuri și goluri”, dar numai pentru a ne recunoaște, voalat, odată cu ineficiența de fond a oricărui recurs la o memorie desăvârșită, lupta interioară a autorului-dirijor nevoit să își privească alteritățile, în definitiv infidele și întunecate: „Practic, nici o întoarcere în timp nu te reasează în pulsul autentic de odinioară; rămâi pe undeva în preajmă; te privești în oglinzi vapoase. În luciul lor – vibrațiile solare s-au stins de mult” (*ibidem*: 364).

În ansamblu, însă, *Caietele privitorului tăcut* relevă o nețărmurită încredere în capacitatea textului memorialistic de a surprinde pulsul unei individualități ajunse într-un anotimp existențial propice recapitulării și concentrării acelor noduri faptice apte să reveleze sensuri plurale, dar întotdeauna integratoare. Niciodată interesat de efemeride, naratorul își esențializează și proiectează întreaga istorie a devenirii pe un ecran așa-zicând *transindividual*, pe care joacă umbrele alterității sociale, citadine, culturale ș.a.m.d., dar nu uită să raporteze în aparență complicata dinamică relațională la poetica genului pe care îl practică. Iată, spre exemplu, un pasaj-cheie,

în care declarația de intenție auctorială privește deopotrivă interfața și straturile de adâncime ale discursului memorialistic:

De sute de ori m-am surprins căutând, dincolo de exteriorități în mișcare, un profil al Iașului esențial. M-a ținut în loc ideea unei priviri plurale unificând transparențe și nuanțe cețoase, jaloane primare empirice și suprapuneri novatoare. Un melanj fecund! O lume de complementarități, părțile urmând a fi montate într-o vedere totalizantă. În drumul meu de fiecare zi, de acasă, de lângă Turnul Goliei, până la Universitate, străbat șapte secole de istorie. Îmi reglez ritmul interior cu acela al înaintașilor. Mă simt protejat și solidar (Ciopraga 2001: 43).

Deși pun în pagină reacții specifice unei toamne târzii, cele mai consistente file din *Caietele privitorului tăcut* sunt, ele însele, roade ale unei *priviri plurale* de o certă prosepțime, apte a *unifica transparențe și nuanțe cețoase, jaloane primare empirice și suprapuneri novatoare*. La fel ca Iașul adorat de eroul sagace al aventurilor identitare schițate în carte, textul memorialistic însuși poate fi astfel înțeles ca o formă de expresie matricială, în care pulsează deopotrivă existența insului și cea a Cetății, ritmurile individualității și ale colectivității.

Bibliografie

- Ciopraga 1984: Constantin Ciopraga, *Propilee. Cărți și destine*, Iași, Junimea.
- Ciopraga 2001: Constantin Ciopraga, *Caietele privitorului tăcut*, Iași, Institutul European.
- Ciopraga 2007: Constantin Ciopraga, *Interviuri*, prefață și notă asupra ediției de Ilie Rad, ediție îngrijită de Ilie Rad și Raluca-Simona Deac, Cluj-Napoca, Limes.
- Botoșineanu, Haja, Zăstroiu 2006: Luminița Botoșineanu, Gabriela Haja, Remus Zăstroiu (coord.), *Lectură și creativitate*, București, Editura Academiei Române (secțiunea *Constantin Ciopraga – profesor, critic și istoric literar*, p. 9–46).
- Coroiu 2008: Constatin Coroiu, *Memoriile romanticului îmblânzit*, în „Cultura”, nr. 203, 12.11.2003, disponibil pe <http://revistacultura.ro/cultura.php?articol=3514>.
- Diaconu 2001: Mircea A. Diaconu, *Constantin Ciopraga sau vocația europenității*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existențe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universității din Suceava, p. 79–84.
- Dimitriu 2001: Daniel Dimitriu, *Ecran interior*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existențe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universității din Suceava, p. 228–229.
- Ilie 2016: Emanuela Ilie, *Et in Constantinopole ego... Camil Petrescu și imaginea „metropolei lumii”*, în „Philologica Jassyensia”, an XII, nr. 1 (23), p. 197–208.
- Livescu 2001: Cristian Livescu, *Un rezistent în clasicitate*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existențe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universității din Suceava, p. 77–78.
- Micu 2001: Dumitru Micu, *Rigoare și finețe*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existențe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universității din Suceava, p. 71–76.
- Zaciu 2001: Mircea Zaciu, *O nouă sinteză*, în *Constantin Ciopraga – 85. Dosarul unei existențe*, volum îngrijit de Mircea A. Diaconu, Editura Universității din Suceava, p. 232–233.

The Silent Spectator's Notebooks.
Constantin Ciopraga and the Memoires Genre

Our paper is an analysis of *The Silent Spectator's Notebooks*, the only memoirs written by Constantin Ciopraga, the famous literary historian and academician. Apart of an original and touching presentation of the most significant representations of the Senior (Professor, literary critic, cultural tourist), this almost unknown text accounts for the spectacular avatars of his long and troubled becoming, but also for the continuous valorization of the complex relational dynamics of this individuality. Still, the most consistent pages of the book remain those where the lucid theorist doubles the nostalgic memoirist, in order to articulate a coherent point of view regarding the nature of the discourse itself: exactly like the narrator's beloved town, Iași, the memoirs text is understood as a form of matrix expression, in which the reader can hear both the throbbing of a human being's heart and of the whole Polis, both the individual and the collective rhythms.